E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

MERY BOYSNING OKS DARYOSI HUDUDI SVILIZATSIYASIGA DOIR TADQIQOTLARI VA AN'ANALARINING O'ZGARISHIGA DOIR QIZIQISHLARI

Sattarov Faxriddin Rustam o'g'li

Termiz davlat universiteti 2 kurs magistranti

Annotatsiya: Oks daryosi, hozirgi Amudaryo bo'ylab joylashgan hududlari qadimgi davrlardan o'z madaniyati boyligi bilan doimo diqqat markazda turgan. Bu hududda joylashgan tarixiy madaniy yodgorliklarning davrlar o'tishi bilan boyib borganligi Mery Boys tadqiqotlarida o'z aksini topdi.

Kalit so'zlar: Oxus, Vaxsh, Xorazm, Apama, Anaxita, Kushon, Ellinizm, Pachmaktepa, podium, Zardushtiylik.

Malumki Daryolar qadimdan insoniyat taraqqiyoti uchu muhim vosita bo'lib xizmat qilgan. Qadimgi Misr va Mesapotamiya svilizatsiyalaridagi Dajla va Frot hamda Nil misolida bu hududlarda eng qadimgi svilizatsiyalar gullab-yashnadi, shuningdek bu davrda yana bir daryo bor ediki bu hududdagi svilizatsiya yaratilishi shu daryo nomi bilan bog'liqdir bu daryo sirli Oks daryosidir va bu daryo insonlar tafakkuri rivojiga ham tasir ko'rsatgan va sig'inish darajasiga chiqqan.Oxus daryosi, hozirgi Amudaryo daryo bo'yi mamlakatlarida kult ob'ekti bo'lganligini turli dalillar tasdiqlaydi. Kushon tangalari unga insoniy xususiyatlarni ko'rsatishi kerak edi, afsonaga ko'ra, uning eroncha nomi OAXSO ("Vakhi(u), ehtimol, ildiz mumlaridan "o'sadi, sakrab o'tadi"), bugungi kunda ham uning yuqori oqimi vodiysida saqlanadi. (Vaxon) va unga qo'shilgan Taxt-i Sangin (Vaxsh)dagi yirik boylar tomonidan qurilgan, Arablar istilosi davridagi an'analarda mana shu qo'shilish yaqinidagi orolda ibodatxona borligi qayd etilgan. 10-asrda ham Beruniy xoraziylarning zardushtiylik taqvimiga kiritilgan Oksus bayramini eslatib o'tadi: "Ispan- därmääji (= Spandärmäd) oyi).... 10 - bayram deyiladi. Vaxi-angam. Vaxsh - suvni va ayniqsa Oks daryosini qo'riqlovchi farishtaning nomi" .Ellinistik va ellinizmgacha bo'lgan davrda daryo nomini baqtriyaliklarning shaxs ismlari tarkibida qayta-qayta uchratish mumkin bo'lib, u suvga ilohiylik berilgandek ishlaydi. Oxybazos ("Vakhi(u)-wazdah- "Oxus orqali kuchli"), Oksidlar ("Vaxs(u)-ma'lumotlar- "Oxus tomonidan berilgan"), Mithroaxos ("Mitra-Vaxs (u)- "[Mitra va Oksus tomonidan berilgan") va ehtimol Oksyartes (*Vaxs(u)- warta "Himoyalangan" Oxus tomonidan").Shubhasiz, Baqtriyada zardushtiylik suvni "yaratish" uchun buyurgan ehtirom, asosan, ilohiylashtirilgan Oksga to'planganligi ko'rinadi. Kushon tangalarida u suv bilan aniq bog'langan yagona yozata bo'lishi kerak edi, ularda na Apam Napat, na Anaxit ko'rinmaydi. Shunday qilib, u erdagi vaziyat Persepolis lavhalari tomonidan tasdiqlangan holatga o'xshash edi, ular bir holatda magus tomonidan Parsdagi mahalliy xudolarga - daryolarga qilingan rasmiy kultga ishora qiladi." Sosoniylar davrida zardushtiylarning Oksus kultini o'zlashtirishi edi. Bizga ma'lumki, bu daryoni Vanhvi Daitya, ya'ni Zardusht qirg'og'ida o'z vahiy olgan "Yaxshi daryo" bilan birlashtirish natijasida paydo bo'ldi; bu assimilyatsiya ancha oldinroq 120 marta qilingan bo'lishi mumkin, ammo dalil etishmayapti.Oks xudosining ikonografiyasi turli xil o'zgarishlarga duch keldi. Kushon tangalari uni uzun tayoqli soqolli odam sifatida ko'rsatishi kerak edi, Ahura Mazda uchun o'z turlaridan biriga juda yaqin, lekin o'ziga xos xususiyat sifatida baliq olib yurgan. Ammo, ko'rib turganimizdek, Taxt-i Sangindagi nazr statuetkasi unga unchalik yuqori bo'lmagan xususiyatlarni, xususan, Marsyasni beradi. Bu kichik rustik xudo daryo xudosi rolida allaqachon ma'lum edi; lekin bu Kichik Osiyoda bo'lib, u erda Marsyas daryosi irmog'i bo'lgan Meander daryosi bilan chambarchas bog'liq edi. Makanderdagi bosh shahar Magnesiya Salavkiylar Eroniga mustamlakachilarni yuborishi bilan mashhur edi; Ma'lumki, shoh Evtidim ulardan biri bo'lgan. Shunday qilib, Oksus vodiysi yoki hech bo'lmaganda uning Taxt-i Sanginga yaqin qismi asosan "Magnetlar" tomonidan o'rnashgan bo'lib, ular tez-tez tasdiqlangan odat bo'yicha mahalliy xudo daryosiga o'tgan. ham o'z ona yurtlaridan birining tasviri, ham unga sig'inishning ba'zi tafsilotlari (ma'baddagi nazrlar orasida

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

juda ko'p nay borligidan dalolat beradi). Gap shundaki, Atrosokes, yo Baqtriyalik yoki aralash.Yong'inga sig'inishni uyg'otuvchi teoforik nomga ega bo'lgan yunon va eron qonlari, mustamlakachilar tomonidan berilgan jihatga ko'ra Oks xudosini ulug'lashni tanlaganligi, yunonlashgan eronliklarning diniy hayotida yunoncha kult shakllarining yuksaklikka erishganini yorqin tasdiqlaydi.Hozirgacha koʻrib chiqilgan dalillar yigʻindisi Yunon Baqtriyasining diniy hayotida eklektizm, haqiqatan ham sinkretizm koʻrinishini beradi, uning tashqi koʻrinishlari ibodatxona me'morchiligidan tashqari asosan Yunoniston va ellinlashgan Kichik Osiyodan olingan, panteon esa pan-eron (Mitra) yoki mahalliy (Oksus) ba'zi yozatalar uchun joy ajratilgan. Bu yig'indiga qat'iy zardushtiylik tushunchalari qo'shgan hissani va zardushtiylik ruhoniylariga sig'inish xizmatida bo'lgan qismni, faqat Taxt-i Sanginda, Ayning bosh ibodatxonasida bo'lganidan tashqari (aftidan) sezib bo'lmaydi. Xonimning yagona kuzatilishi mumkin bo'lgan kultik amaliyoti xarakter jihatidan ancha "daevik".Numizmatik va arxeologik dalillar diniy voqelikning to'liq tasavvurini beradi, deb hisoblash kerakmi? Matnlarning yo'qligi va qazishmalarning deyarli faqat shaharga xosligi, ellenizatsiya siyosatidan eng ko'p ta'sirlangan guruhlardan kelib chiqqan eng rasmiy va hayratlanarli ko'rinishlarga e'tibor beradi. Birgina misol keltirsak, agar u yerda ham mana shu manbalar qatoriga tushib qolgan boʻlsak va Strabon va Pausaniyaning guvohlari yozuvlaridan mahrum boʻlsak, Kichik Osiyoda zardushtiylikning saqlanib qolganligi haqida nima bilishimiz kerak? Agar biz uchun "varvarlik" e'tiqodlari o'ziga xos manfaatdor bo'lgan Klerxning tadqiqotlari saqlanib qolganida, Eronning g'arbiy qismi uchun taqdim etgan yorug'lik, shubhasiz, juda boshqacha bo'lar edi. Biroq, an'anaviy zardushtiylik mavjudligini ko'rsatadigan alomatlar mavjud. Bularga Ay Xonumda tasdiqlangan bir nechta shaxsiy ismlar kiradi, ular mahalliy onomastik foydalanishni to'g'ri aks ettirishi mumkin (chunki ular fors kelib chiqishini hech qachon inkor etib bo'lmaydigan zodagonlarga emas, kichik amaldorlarga tegishli). Ular orasida sof zardushtiy mavjudotni chaqiruvchisi bor; Oumanos, Vohu Manah, u uchun yunon xudosi bilan sinkretik bog'lanish haqida hech qanday dalil yo'q. Bundan tashqari, Ayxonimda davom etish uchun uchinchi ziyoratgoh mavjud u erda, afsuski, faqat qisman o'rganilgan, bu yuqorida muhokama qilingan ikkita qoplanganidan keskin farq qiladi. U shaharning eng baland nuqtasida, ulkan akropolning eng tepasida joylashgan bo'lib, uning o'zi 70 m.da quyi shaharda hukmronlik qiladi va asosan harbiy inshootlar egallab olganga o'xshaydi. Ziyoratgoh toʻrtburchak hovlidan iborat boʻlib, uning markazida minbar, osmonga ochiq, oʻzi ham kvadrat (poyida 16x16 m). Bu pishmagan g'ishtdan, olti pog'onali yarusdan yasalgan bo'lib, yettinchi, mutanosib ravishda qisqartirilgan (taxminan 5 x 5 m.?) yarusni tashkil etuvchi, 3 m. yer sathidan yuqorida. Majmua sharqqa toʻgʻri yoʻnaltirilgan boʻlib, gʻarbiy yuzining oʻrtasiga pishgan gʻishtdan yasalgan zinapoyalar koʻtarilgan. Tanishuv uchun yagona dalil g'ishtlarning shakli va o'lchamidan kelib chiqadi, bu strukturani yunon davridagi joylashtiradi. Markaziy podium turli xil taqqoslashlarni taklif qiladi. Mintaqaviy miqyosda u Surxondaryo vodiysidagi Pačmaktepada qazilgan Ahamoniylar davriga oid qoqilgan tuproq podiumiga juda o'xshaydi; Bu uch qavatli va o'lchami Oyxonimnikiga o'xshash (21 m. kvadrat, 2,60 m. balandlik) janubi-sharqqa yo'naltirilgan va engil ustki tuzilishga ega bo'lgan, ehtimol, hukmron shamollardanboshpana berish uchun shunchaki o'rab turgan devordir. Aytib o'tganimizdek, Al-Xonumdagi yopiq ibodatxonalarning pog'onali plintuslari shakliga aynan shu qavatli podiumlar turtki bergan. Tashqi ko'rinishiga ko'ra, bu ochiq osmon ostidagi inshootlarni Nimrudtog'ning sharqiy ayvonida, xuddi shunday ko'tarilgan quyoshga qaragan holda joylashgan pog'onali monumental qurbongoh bilan solishtirish mumkin. Pačmak-tepa yodgorligining ekskavatori u ochiq havoda o't o'chirish marosimlari o'tkaziladigan joy bo'lib xizmat qilgan deb o'ylagan. Bu taxmin ikkita postulatga asoslanadi: birinchisi, tarixiy davrlarda olovga sigʻinish bu yodgorliklar tegishli boʻlgan Eron diniy hayotining ajralmas elementi boʻlgan, ikkinchisi, bu kult ommaviy marosimlarni oʻz ichiga olgan, ular iloji boricha uzoqroqda kun davomida olov koʻrinib turishi kerak edi. Birinchi taklif juda cheklangan: shuning uchun ochiq osmon ostidagi muqaddas joyda qon qurbonligi Eron zardushtiyligi uchun zarur bo'lgan liturgik harakat bo'lib,

har qanday olov yoki tasvirga sig'inishdan mutlaqo mustaqildir.Ikkinchisi so'nggi arxeologik kashfiyotlar bilan noto'g'ri ekanligi isbotlangan: vazifasi va joylashuvi aniq ma'lum bo'lgan barcha olov ibodatxonalari yopiq joylar ekanligi ko'rsatilgan, bu erda muqaddas olovni tadqiq qilish marosimlarda qatnashganlar uchun cheklangan. Sosoniylar davrining har bir esgan shamolga ochiq bo‘lgan, ko‘pchilikning hurmati uchun o‘t ochilgan bo‘lishi kerak bo‘lgan cahar yorlig‘i endilikda arxeologik tasavvurning mahsulidir. “Kichik kul uyumlari”. Pačmaktepa minbarida "u erda va u erda" ko'rsatilgan, garchi ular o'sha yodgorlikning vazifasi bilan bog'liq ekanligi e'tirof etilgan bo'lsa ham, ulardan muqaddas olov yoqishga ruxsat berilmaydi, chunki zardushtiylarning qurbonlik qilish marosimi hech bo'lmaganda, zamonaviy davrda, ipning mavjudligi - ko'chma idishda olib kelingan olov mavjudligini talab qiladi. Darhaqiqat, bunday minbarlar Gerodot (1.131-132) va Strabonning "forslar, midiyaliklar va boshqa bir qancha xalqlar" (Strabon XV.3.15) baland joylar uchun ochiq havoda katta qiziqish bilan qurbonlik qilgan hayvonlar haqidagi kuzatishlarini yodga oladi. Ular ruhoniylar asosiy marosimlarni o'tkazishlari mumkin bo'lgan qurbonlik maydonchalari (tuproqni ifloslantirishi mumkin bo'lgan nopokliklardan yuqori) sifatida ishlashi mumkin edi. Pačmak-tepa podiumi yaqinida nima turgani noma'lum, ammo Ai Xonumda hovli atrofida va tashqarisida turli xil binolar bor edi. Bular qazib olinmaganligi va podiumning o'zi hech qanday artefaktlarni bermaganligi sababli, bu talqinlarni ilgari surish mumkin emas. Ammo shuni ta'kidlash mumkinki, ushbu ziyoratgohning eng baland joyida, ko'tarilayotgan quyosh va tog'larga qaragan holda, Badaxshondan oqib o'tuvchi Ko'kcha daryosi va Oksozning qo'shilish joyi ko'rinishida joylashgan. zardushtiylarning tabiiy "yaratishni" hurmat qilish g'amxo'rligi bilan hayratlanarli.Yunon davrining ikkinchi yodgorligi, u ham ko'rinadi kultik va mahalliy urf-odatlarga mansub bo'lib, bugungi kunda Djiga-tepa nomi bilan tanilgan va Dilberdjin shahridan sharqda 5 km masofada joylashgan. Dumaloq devor, taxminan 150 m. diametri 132 ga teng bo'lib, o'rtada bino bilan o'ralgan ochiq arkaga o'xshaydi; ammo bu erdagi qazish ishlari saytning keyingi qayta ishg'ol etilishidan pastgacha etib bormaganligi sababli, talqin faqat qisman qazilgan o'rab olingan devorning ko'rinishiga asoslanishi mumkin. Minoralar orasiga o'rnatilgan o'ttizga yaqin eshiklar bilan teshilgan va funktsional maqsadi bo'lmagan ko'plab soxta o'qlar bilan bezatilgan bu, ehtimol, harbiy maqsadlarda foydalanish uchun rejalashtirilmagan bo'lsa ham (keyinchalik, ehtimol yunonlarning qulashi ortidan bo'lgan notinch davrda bo'lsa ham). kuch, darvozalar uni mudofaa reduptiga aylantirish uchun to'sib qo'yildi). Doiraviy rejaning o'zi ham arxaizm edi, chunki O'rta Osiyoda yunon istilosigacha keng qo'llanilgan bo'lsa-da, keyinchalik shaharlar va qal'alar uchun to'rtburchak reja foydasiga voz kechilgan. Bularning barchasi, bu butun mintaqaga xizmat qiladigan mahobatli ma'bad bo'lganidan dalolat beradi (qo'riqxona yonida aniqlangan qadimiy qishloq o'z-o'zidan bunday kattalikdagi diniy joyni kafolatlamaydi) va bu ma'bad, shubhasiz, bir vaqtning o'zida Dil'berdjindagi o'z qo'rg'onida qurilgan buyuk "Dioskuri ibodatxonasi" murojaat qilganlardan farqli ravishda turli xil topinuvchilarni o'ziga tortdi. Qazish natijasida topilgan ma'lumotlar keyingi taxminlarni oqlamaydi. Eronning butun hududida va undan tashqarida ham, bizning mashhur diniy hayotga kirishning asosiy vositasi bu mahalliy hunarmandlar tomonidan ishlab chiqarilgan, odatda terakotadan yasalgan bir qator kultik haykalchalardir. Ular asosan qadimiy buyumlarni sotish yoki tasodifiy kashfiyotlar orqali paydo bo'lgan; lekin borgan sari tez-tez ba'zi belgilar mavjud ularning arxeologik konteksti, bu turlarning xronologiyasi va ushbu ob'ektlardan foydalanish usuli haqida ishonchliroq fikr yuritish imkonini beradi. Ushbu haykalchalar ayniqsa yaxshi o'rganilgan Markaziy Osiyoda, tarixiy davrlarga oid birinchi namunalar, shubhasiz, soyning turli qismlarida topilgan Ayxonimga tegishli. Uslubda yunon ta'siri unchalik sezilmaydi va texnikasi sharqona (qoliplangan haykalchalar mustahkam, orqalari ishlanmagan, faqat old tomondan ko'rish uchun qilingan). Ayollar seriyasidagi eng qadimgi guruh qattiq qo'yilgan, sezilarli jinsiy xarakterdagi yalang'och haykalchalardan iborat. Ular, shubhasiz, xuddi shunday ko'rinishdagi fil suyagidan yasalgan qo'g'irchoqlar bilan bog'langan, ularning qo'llari ba'zan artikulyatsiyalangan. Sharqiy Eronning hech bir joyida bu yalang'och

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

turlar juda keng tarqalgan emas va ular oxir-oqibat "maronlik" sifatida tavsiflanishi mumkin bo'lgan hurmatli shaxsga o'z o'rnini bosadi. Baqtriya va Xorazmiyada uning libosi sharqona (buklangan yubka, beliga keng chopon yoki ko'ylak), Marg'iyonada ko'proq yunoncha; uning bosh kiyimi va bezaklari ko'proq yoki kamroq darajada bo'rttiriladi, lekin ma'lum bir birlikni qat'iy old poza (tik turgan yoki ba'zan o'tirgan) va qo'llarning sobit holatidadir, chap qo'l chanoqda, ko'kragiga qo'yilgan o'ng yalang'och ma'buda, ko'kragini bosuvchi ma'buda turlaridan biri kelib chiqishini nazarda tutadi, va o'ngda chashka, vaza yoki meva, birozdan keyin oyna. Asosiy ma'badda topilganlar, albatta, nazr depozitlari emas va bosqinchilarning yashash joylari bilan ham bog'lanishi mumkin edi: Ayxonimning erkak terakotalari juda boshqacha jihatga ega; ular chavandozlarni ifodalaydi, ular taxminan dumaloq shaklga ega bo'lib, ularning otlari ostida turgan otlar, keyingi davrlarda O'rta Osiyoda hamma joyda uchraydigan otlar. Ushbu ikki toifadagi haykalchalarning birgalikda mavjudligi Sharqiy Eronni shu paytgacha ma'lum bo'lgan madaniy ittifoqqa jalb qiladi, ayniqsa Elimais, Mesopotamiya, Suriya va g'arbiy Kiprda topilgan topilmalar. Ushbu madaniy birlashma endilikda Ahamoniylar ekspansiyasi sohasiga to‘g‘ri kelishini ko‘rish mumkin: aynan Ahamoniylar davridan boshlab, g‘arbiy hududlarda tug‘ilish ma’budalarining mahalliy turlariga “fors otliqlari” qo‘shilganga o‘xshaydi. ularning boshlari xarakterli diademdir. Ochig'i, bu hodisani tahlil qilish bilan cheklanib qolmasdan, uni butun hudud bo'ylab o'rganmasdan turib, izoh berishga umid qilib bo'lmaydi. Ushbu haykalchalarni - chavandozlar va ba'zan hatto ayol figuralarini - topinuvchilarning o'ziga xos timsoli yoki oddiygina nayranglarga aylantiradigan nazariyalar ular topilgan turli xil sozlamalarni hisobga olmaydi: shaxsiy uylar, qabrlar va ibodatxonalar, bu erda ulardan foydalanish shubhasiz edi. Ko'pincha ko'rib chiqiladigan tushuntirish shundan iboratki, 141 chavandoz "tezkor otlar bilan" quyoshning umumiy ramzi bo'lib, u yoki bu quyosh ilohiyligi bilan aniqlanishi mumkin. Biroq, Eronning g'arbiy chekkasidagi barcha chavandozlar mohiyatan quyosh xudolari bo'lganligi va bu nazariya bu erkak figuralar tomonidan ko'pincha namoyon bo'ladigan sezilarli etnik xususiyatni hisobga olmaydi, garchi ular ishlatilgan bo'lsa ham sof Eron hududlaridan ancha uzoqqa cho'zilgan. Shunga ko'ra, insonni yanada nozikroq tushuntirishni va ijtimoiy kelib chiqishini tan olishni talab qiladi: Ahamoniylar imperiyasi xalqlari, g'alaba qozongan qudrat, ya'ni o'sha paytdagi o'lka hukmdorlari ular uchun bu g'oyani eng to'g'ridan-to'g'ri uyg'otgan jihatni izlagan erkak xudolar bilan maslahatlashish uchun kelgan bo'lishi mumkin. (ozgina vaqt o'tmay, avliyo Ali va Husayn mashhur Eron san'atida Qojar jangchilari qiyofasida namoyon bo'ldi). Ahamoniylar davridagi terrakota chavandozining turli xil avatarlari, u Salavkiylar Suzada makedoniyalik kausia bilan bezatilgan va post-grek O'rta Osiyoda baland bo'yli sak qalpoqchasida paydo bo'lgan. Baqtriyada bu ikki pan-eronlik haykalchalar bilan ifodalangan xudolarga nom qo'yish mumkinmi? Eron dalalarida ishlovchi arxeologlar odat tusiga kirgan ma’budalarning mashhur turlarini Anaxit bilan bog‘laydilar” va O‘rta Osiyoni o‘rganuvchilar ham bu tendentsiyadan chetda qolmagan. Shunga qaramay, Baqtriya haykalchalari (shuningdek, 146-yilda, Marg‘iyona) ham Ba'zan kiyimning atributlari va tafsilotlarini juda aniq ifodalaydi, Yazt 5-da ma'budaning timsoli haqida kam bo'lmagan aniq ta'riflar bilan bir nechta yozishmalarni ko'rsating: faqat vaqti-vaqti bilan kamar, bosh kiyim yoki plash, va hech qachon uchtasi birga bo'lmasa, plash hech qachon bezatilgan emas. Suv ma'budasini aniqlash uchun kosaning mavjudligi etarli emas va nima uchun ko'zgu Anaxitni alohida ko'rsatishi kerak? Umuman olganda bu hozirdan boshlab muhim nuqta “Kushon tangalari va Markaziy Osiyoda yozilgan hech bir hujjatda (Sosoniylar Eronidan kechikib olingan qarzlarni hisobga olmaganda) Anaxit haqida hech qachon aytilmagan”. Biror kishi nimaga duch kelsa, unda Sosoniy Kushansha Hormizd II (Britaniya muzeyi; nashr etilmagan) tangasidagi “Anahit xonim” afsonasi va so‘g‘dcha “n’Berk “Anahitning xizmatkori” (H. Humbach, “Die sogdis”) degan shaxsiy ism bundan mustasno Allgemeine und Vergleich bir tomondan, "Hayvonlarning bekasi" rolini va , ehtimol, sirli kultning ba'zi elementlarini saqlab qolgan bobillik Nana; ikkinchi tomonda esa qadimiy Eron ma'budasi Aši (ARDOXSO yoki Kushon tangalari), unumdorlikni himoya

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

qiluvchi va yerdagi ne'matlarni tarqatuvchi. Ko'rinib turibdiki, so'nggi Ahamoniy shohlarining tashabbuslariga qaramay, Sharqiy Eron G'arbda "Anahit" ning targ'ib qilinishiga olib kelgan diniy evolyutsiyadan ko'ra qutulib qolgan va Aši nisbiy tutilishida bu kompozitsion shaklda Nananing singishiga olib kelgan.Nananing aniq belgilangan atributlarini ayol haykalchalarida ham uchratish mumkin emas, Kushon tangalaridagi Aši-Ardoxso esa, kornukopiyani ko'tarib yurgan Tyxni obro'li o'zlashtirganiga qaramay, Ulug'vorlik bilan taxtga o'tirgan va qo'lida uzuk yoki toj terakotalarning turlari bilan aloqada bo'lib turadi. Agar Dalverzintepadagi hunarmandlar mahallasi ziyoratgohi Kushonlar davrida *Ardoxshoga* ixlos qo‘yish davrida juda mashhur bo‘lganidan dalolat berishini ham inobatga oladigan bo‘lsak, bu pazata haykalchalar yoki hech bo'lmaganda ularning variantlari orasida bir guruh bilan “buyuk Baqtriya ma’budasi”ga to‘g‘ri kelishi mumkin. Ularning sifatlari moddiy boylikka aniq mos keladi; haykalchalar ma'budasi Afroditadan olingan bo'lishi mumkin bo'lgan ko'zgu turli xil ramziy assotsiatsiyalarga ega bo'lishi mumkin, ammo uydagi ayollarning go'zalligiga kafolat bo'lganligi sababli Ashiga juda mos keladi (Yt. 17.10-11). Chavandozning mahalliy identifikatsiyasi haqida taxmin qilish xavfliroq, chunki u hech qanday funktsional xususiyatga ega emas. Kushon tangalarida eronlik chavandoz sifatida tasvirlangan yagona xudo MOZ-DOOANO, ehtimol Ahura Mazda; ammo terakotadan yasalgan haykalchalar uchun Mitraning mashhur tasvirini istisno qilib bo'lmaydi. Ikkala ilohiylik teogoniyalarda Ali bilan bog‘lanadi, birinchisi ota, ikkinchisi uka sifatida (Yt. 17.16); madhiyalarda Aši Mitraning yonida aralashadi va biriga va ikkinchisiga bag'ishlangan nazrlar bir-birini to'ldiruvchi deyiladi (ib. 2). Zardushtiylik taqvimida alohida belgilab qo‘yilgan bayramlardan tashqari, har kungi taqvolar, shubhasiz, insoniyatga ayniqsa yaqin, deb hisoblangan biri erkak, ikkinchisi ayol bo‘lgan ikki xudoga to‘plangan.

Dafn marosimlari: Bu davrga oid, asosan, Ayxonim hududidan topilgan bir necha qabr va qabr majmualari juda xilma-xilligini ko'rsatadi. Shahar markazida sof grek an'analariga ko'ra ikkita maqbara joylashgan: oldingisi Aleksandr yoki Selevk topshirig'iga ko'ra shahar poydevorini boshqargan ofitser yoki sudyaning ma'lum bir Kineasga tegishli edi; ikkinchisi, qahramonlik sharafiga farmon qilingan noma'lum fuqaro uchun edi. Ikkala maqbarada ham oila a'zolari dafn etilgan. Muros ichidagi maqbaralarning bu an'anasi Parfinada "filelnik" Parfiya qirollari tomonidan davom ettirilgan (ularning nekropollari, aftidan, ularning birinchi poytaxti Parthaunisa qal'asi ichidan topilgan). O'lim bilan bog'liq bo'lgan hamma narsani odamlardan uzoqlashtirish uchun zardushtiylik g'amxo'rligiga zid bo'lganligi sababli, Eron sohasida bundan keyin tasdiqlanmadi. Aynixon nomi bilan atalgan nekropol uning shimoliy chekkasida joylashgan edi. U erda qazilgan yagona maqbara yunon mustamlakachilari oilasiga tegishli bo'lsa-da , lekin u mahalliy aholining badavlat qatlamlari tomonidan ham foydalanilgan namunada qurilganiga shubha qilish qiyin. U cho'zilgan, ammo monumental inshootdan iborat bo'lib, eksenel yo'lakning ikkala tomonida simmetrik tarzda o'rnatilgan alohida tonozli kameralar va qirrali tekis tom bilan qoplangan. Sharqiy me'morchilik an'analarida qadamli merlonlar Kushon Baqtriya shaharlari bu turdagi oilaviy maqbaraga, shuningdek, zardushtiylik qonunchiligi qoidalaridan sezilarli darajada farq qiladigan undan foydalanish uslubiga sodiq qolishlari kerak edi: murdani bir necha qurbonliklar bilan birga qo'yish, garchi haqiqatan ham ulardan ajratilgan bo'lsa ham qabr devori tomonidan er yirtqich hayvonlarning yordamisiz asta-sekin va tabiiy ravishda parchalanib ketgan. Ayxonim dafn etilgan xonalarni tozalash niyatida bo'shatishgan va suyaklar idishlarga yig'ilgan, ba'zan esa marhumning ismi yozilgan, Ammo bu solih o'lchov bundan keyin tasdiqlanmaydi. Baqtriya zardushtiyligining pravoslavligini hukm qilishda murdani yo'q qilishning bu usuli tug'diradigan asosiy muammoni Kushonlar davri materiallari asosida ko'rib chiqish qulayroq bo'ladi. Mavjud dalillarni hisobga olgan holda, bu amaliyotdan oldin hayvonlar tomonidan ko'proq qattiqroq ekskarnatsiya qilingan deb o'ylash joizdir;

E-ISSN : 2181-4341
https://wordlyknowledge.uz
IMPACT FACTOR(SJIF) : 3,934

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.M Boys “An’anaviy e’tiqodlarning ayrim nuqtalari va” Kirmon zardushtiylari o‘rtasidagi o‘zgarishlar,” Ataš-e Dorun

2. Mery boys. Eron va “Professor Meri Boysning Og‘a Homayun San’atiyning “Zardushtiylik bayramlari taqvimi” maqolasi tarjimasiga dastlabki eslatmasi”, Ātaš-e dorun, The Fire Within: Jamshid Soroush Soroushian Memorial Volume II, eds., Carlo Vajijif va Farrox , Bloomington, IN, 2003

3. Mery Boys ,,Zardushtiylik apokaliptikasining antikligi haqida” Manchester, 1984

4. Mery Boys ,,Zardushtiylik dinini o'rganish uchun matnli manbalar”, Manchester, 1984; repr., Chikago, 1990

5. Mery Boys ,,Makedoniya va Rim hukmronligi ostidagi zardushtiylik,” HO I.1.2.2, Leyden, 1991,

6. M.Boys "Zardusht ruhoniy", BSOAS 33/1, 1970

7. J.H Moulton(Erta Zardushtiylik, Xibbert Lectures, London, 1913

8. Eron ensiklopediyasi Tehron 1984

9. Mery Boys "Kayanian qahramonlik tsiklining uzatilishi bo'yicha ba'zi mulohazalar", Serta Cantabrigiensia, Wiesbaden, 1954,

10. Mery Boys“Parfiya go’zali va eronlik oshiq an'analari”, JRAS, 1957

11. Mery Boys "Zurvanizm haqida ba'zi mulohazalar", RC Zaehner, Zurvan: Zardushtiy dilemmasi, Oksford, 1955; yangi so'zboshi bilan repr, Nyu-York, 1972

WORDLY
KNOWLEDGE